

1. Uvod

Obično se spominje samo ime Carla Dragutina Lehrmana, kao poznatog i priznatog Požežanina zbog istraživačkog rada u Africi. Rijetko koji autor napisa pokušava istražiti odakle Lermanovi dolaze u Požegu, a još manje o njegovoj angažiranosti u ostalim sferama života Požege. I kada se o tome piše, uglavnom se spominje krah Pučke banke u Požegi i Rudnika u Ratkovici. Da je među prvima zasadio vinograd na američkim podlogama, uredio perivoj, izgradio objekt u vinogradu, angažirao se u DVD-u Požege, Pjevačkom društvu "Vijenac", Biciklističkom društvu i dr., skoro pa ništa. A i oni koji su pisali o tome kao Aleksandar Gahs (Dinastičke kulture Afrike, pisao kao komentator njegovog Afričkog dnevnika u kojem obrađuje kulturu i religiju afričkih plemena, te govori o Lermanu i njegovim suvremenicima) nije tiskano i čuva se u rukopisu. Za utjehu, nisu samo Lerman, A.Š. Messner i Gahs tako prošli. Dr. Matija Perak (Sesvete, Zagreb) u pogovoru za svoju Zbirku pjesama: Život na vjetrometinama, Zagreb 1992., napisati će: "Sve su moje pjesme pisane prije sloma komunizma osim onih kod kojih je označen datum pisanja. Naravno, da se većina nije mogla tiskati u ono doba. One koje su se mogle tiskati, morao sam tiskati u vlastitoj nakladi i o vlastitom trošku, jer sam bio proskribiran, a osim toga nisam pripadao klanu koji si je uzurpirao pravo na ocjenu estetske vrijednosti književnog djela, kao što ne pripadam ni danas, a zidovi takovog klana su veoma nedodirljivi iako su sazdani od običnog pomodarstva". Zato je trebalo je proći preko osamdeset godina da se tiskaju Lermanovi dnevnik iz Afrike i Kreševa. O Lermanovima i njihovoj ulozi u kulturnom, društvenom, gospodarskom i dr. životu, njihovoj doista velikoj obitelji, gotovo ništa. Zato sam smatrao uputnim navesti upravo te podatke i činjenice, a one upotpunjuju lik i djelo Dragutina, ali i njegova okruženja - obitelji i prijatelja. Jer, osim potrebe za vandbrokovanjem, usavršavanjem u svojoj struci, što su činili i njegov djed i otac, tu su bile spoznaje o toliko potrebnim novim pothvatima ne samo da se osobno uspije, već da se unaprijedi i okolina - grad, gospodarstvo, društvo u cjelini. A upravo tih primjera bilo je kako u bližoj, tako i široj obitelji te prijateljima. Zbog toga treba tako i promatrati, kako samo temu, tako i navođenje primjera. Zato je najbolje početi, kako se kaže od početka.

2. CARL DRAGUTIN LEHRMAN

2. kolovoza 1785. godine kreće porodica Anne Marije Lärmerin iz St. Wendela kod Trieria i nakon dugotrajnog puta zaprežnim kolima i splavi (lađom) stižu 10. 71

rujna 1785. godine u Kutjevo. Bila je to zadnja skupina od 5 obitelji od ukupno 130, koja je te godine stigla u Kutjevo. Kako se pojavila nepoznata epidemija (Kutjevo tada nema liječnika, spominjala se španjolska groznica) i mnogo je doseljenika umrlo od te opake bolesti, Anna Marija je sa svojom djecom iz Kutjeva preseljena u Begtež. U Kutjevu su ostale obitelji za koje se planiralo da iduće godine nasele Kulu i Poreč, a to znači da odlaze tamo i izgrade obiteljske kuće i gospodarske zgrade, znači one, koje su bile fizički i stručno sposobne za takove poslove. Kako u Begtežu nije bilo niti škole ni crkve, to je Anna težila da se preseli u bilo koje od ta dva sela. Već 1787. godine Kula je dobila školu i obnovila kapelu, a Poreč je imao svoju privatnu školu. Zato Annin sin Philipp Lehrman doseljava u Poreč, a njegov sin Jakob doseljava u Požegu.

Jakob je bio krsni kum Anni Filipović, kćeri tadašnjeg učitelja u Požegi Ivana Filipović i Ivane r. Pürkert. Jakob Lehrman imao je dva sina: Georg - Đuro i Josip Jakob doseljava u Požegu u Alagovićevu ulici br. 22. Iz izvatka iz zemljišne knjige vidi se da na kat. čest. 926 nalazi kuća, gosp. zgrada i dvor i sve na površini od 188,3 čhv. Suvlasnici su Đuro i Marija Lerman. Promjena vlasništva uslijedila je 3. veljače 1898. godine na temelju kupoprodajnog ugovora u korist novog vlasnika Dragutina Lermana. 9. prosinca 1916. godine upisan je novi vlasnik Ivan Hochsenkopf, a 7. svibnja 1917. godine Bernard Löwinger. 20. rujna 1928. godine 72

71 - 105 VDG JAHRBUCH 2007

Rodna kuća D. Lermana

na temelju kupoprodajnog ugovora novi vlasnik Slavon. drvo, šumska industrija dd. u likvidaciji. 25. studenog 1935. godine Iver dd. za trgovinu šumskim proizvodima u Zagrebu, a od 24. siječnja 1940. godine T.Ž. "dolina" šumska

industrija u Zagrebu. 24. siječnja 1948. godine - Općenarodna imovina, organ upravljanja kotar Požega. Do 1956. godine u toj zgradi bio je SUP-a kotara, a poslije KK SKH-e, OK SKH- Požega, SSRN Požega KKNOH-e i druge organizacije. Od 1963. do 1990. godine nosilac prava korištenja je SKH Općinska konferencija Požega. Poslije 1990. godine - opet više organizacija, udruga i obrtnika. Danas ta ulica nosi ime Dragutina Lermana, a na zgradi je postavljena spomen ploča.

Georg - Đuro je rođen 1837. godine u Poreču. Osnovnu školu polazi u Požegi. Kod oca Jakoba također tkalca, naukuje od 13. prosinca 1848. do 13. prosinca 1852. godine, kada izlazi pred komisiju u kojoj su bili Johann Martinić i Franz Petter i dobiva LEHRBRIEF - kalfinsku svjedodžbu. Sa Putnom knjižicom - Wanderbuch, putuje tadašnjom carevinom, gdje mu uredno majstori ovjeravaju njegovu knjižicu i rezultate koje je polučio. Mnogi od majstora sjećali su se i njegovog oca, koji je također "vandbrokovao".

Iz preslika Obrtnice vidljivo je da je otvorio obrt 29. prosinca 1860. godine u Požegi.

Georg i Marija Schulz vjenčali su se u crkvi sv. Terezije 26. kolovoza 1861. godine. Mladoženji je bilo 24 godine, a mladoj 19 godina. Kumovi su bili Ferdinand Kempf i Matias Bertolan. Vjenčao ih je župnik Johann Thaller i upisao rodno

73

VDG JAHRBUCH 2007 71 - 105

Zgrada Pučke banke

74

71 - 105 VDG JAHRBUCH 2007

Svjedodžba Đure Lermana

Putna knjižica Đ. Lermana

mjesto mlade Kaptol, kao i djevojačko prezime. No poslije će Marija pisati svoje djevojačko prezime Jäger.

Gjuro je bio 1874. godine među dvanaesticom osnivača Prvog požeškog obrtničko-radničkog društva, koji su potpisali Pravila društva. U pričuvu odjela čuvara DVD Požega Georg je bio od 1875. godine.

Josip je bio ministarski savjetnik kod ministarstva rata u Budimpešti. Pisao i prevodio pripovijesti i pjesme u beletrističke časopise. Nije imao djece. Dragutin je od njega očekivao pismo u Kreševu, ali ništa od toga.

Georg i Marija bili su krsni kumovi Josefu Ferdinandu Hart, sinu Georga i Thereze r. Kindl 24. veljače 1860. godine. Isto tako bili su krsni kumovi Juliju, Pavlu, Carlu Kempf, sinu Ferdinanda - brakxatora i Julijane r. Lehner 25. siječnja 1864. godine.

Georg je umro 9. travnja 1909. godine u 72. godini, a Marija 6. lipnja 1915. godine u 73 godini života. Pokopani su na groblju sv. Ilije.

Georg i Maria imali su u braku šesnaestero djece:

- Theressia Ferdinanda Adolfa - Riza, rođena 19. kolovoza 1862. godine. Krsni kum bio Ferdinand Kempf, braxator.

- Carl Dragutin rođen je 24. kolovoza 1863. u Požegi, a umro 12. lipnja 1918. godine u Kreševu.

U matici krštenih zapisano je, da je sin Georga, tkalca i Marije r. Schulz, prebivalište Požega k. br. 22. Kumovao Ferdinand Kempf, izabrani građanin, braxator. Krstio ga pater Timotej Stančik, učitelj Glavne požeške škole. Tada je župnik bio opat Johann Thaller.

75

VDG JAHRBUCH 2007 71 - 105

Obrtnica Đ. Lerman

Josip Lerman

- Dragica

- Ana

- Josef rođen 15. veljače 1865. godine. Kum Ferdinand Kempf. Umro 19. ožujka iste godine.

- Antonin - Antun, Ladislav rođen 5. lipnja 1866. godine. Kum Ferdinand Kempf.

- Marija

- Stjepan (umro mlad)

- Ivan

- Sthephania, Catharina rođena 20. kolovoza 1874. godine. Kuma Catharina Schulz. Umrta 31. kolovoza iste godine. Carlo je u Požegi završio prve razrede gimnazije, a zatim se posvetio trgovačkoj struci. Obzirom na brojnost obitelji i materijalnim prilikama nije mogao ni sanjati o nekom višem školovanju, nego se pouzdati u sebe. Slijedeći puteve djeda i oca, a imao je i šire planove i vizije, krenuo je u srpnju 1878. iz Zagreba u Hamburg, i to pješice. U Hamburgu je osvanuo jednoga jesenskog dana, stigao je i do Londona, ali Ameriku ipak nije vidio i vratio se u domovinu. U Karlovcu je ponovno zaposlen kao trgovački pomoćnik, intenzivno uči engleski i francuski jezik i uz njemački jezik može čitati znamenite putopisce. Ideal mu je Heinrich Schliemann, glasoviti istraživač starina, koji sav svoj imetak uložio u arheološka istraživanja u Grčkoj i Maloj Aziji. Carlu naročito oduševljava to, što je Schliemann bio amater i također trgovački pomoćnik, kao on sam. Malo pomalo i odluka je donesena. Čim je doznao da u Bruxellesu H. M. Stanley skuplja ekipu za novu ekspediciju u Kongo, Carlo se sa svojim karlovačkim prijateljem Napoleonom Lukšićem, našao 4. studenoga 1882. godine sa slavnim

76

71 - 105 VDG JAHRBUCH 2007

Dragica i Terezija Lerman

D. Lerman

istraživačem i bio primljen s još trinaestoricom u ekipu. U Afriku su krenuli brodom "Hark a way" 8. studenoga iz Antwerpena i već 16. prosinca stigli u Bananu, a 17. prosinca u Bomu. S njim su bila još dvojica Hrvata koji vuku

njemačke korijene. U Kongu je naučio i Kiswahili jezik i tako znao steći povjerenje inače nepovjerljivih i pokatkad neprijatnih plemena.

U listovima iz Afrike (Požega 1891.) i Novim listovima iz Afrike (Požega 1894.) opisao je način života i običaje mnogih crnačkih plemena. Njegov Afrički dnevnik (istočni Kongo, današnji Zair, 1888.- 1896.) uz mnogobrojne zanimljivosti bilježi i dar crnačkog poglavice, bocu palmovine, koju mu donosi poglavičin točitelj.

"Mokreći grlo s kupicom slatkog palminog vina" što se proizvodi iz soka palme *Elazis guineensis* tako da se zarezne "muška grana i do jutra boca je puna", procjenjuje, kako bi "u ovim visinama grožđe moglo lijepo uspijevati" te namjerava uzgojiti lozu. Kipeći napitak palmova vina domorodci piju u velikim količinama (a "piju kao Požežani") i u različitim plemenima različito nazivaju (Malavu, Malafu, Malebu), a služi im i kao kvasac u pripremi kruha. Pri kraju svog boravka (30. 6. 1896.) zapisao je: "Grožđe koje sam iz domovine primio lijepo klija ter je nade da ćemo za koju godinu vinograd moći nasaditi". Bez obzira na to što se vinogradarstvo u tom dijelu svijeta nije razvilo (već se potrebe u vinu namiruju uvozom od oko 100.000 hl/god.) zanimljivo je istaći Carlove dobre namjere, koji je tim plemenima donio i druge kulture: luk, zelje, peršin, celer i kavu.

Iz Afrike će donijeti drvo Ginko - što je posađeno u parku ispred današnje katedrale.

Svojim radom u Kongu Carlo se proćuo i u domovini. Održavao je prepisku s biskupom J.J. Strossmayerom i drugim viđenijim ljudima svog vremena: Antom Starčevićem, Franom Folnegovićem, Antom Trumbićem, Eugenom Kumičićem i Augustom Harambašićem. (Prepiska Strossmayer - Lerman sadrži 14 pisama uzajamno izmijenjenih i datiranih u razdoblju 1890.- 1902.).

77

VDG JAHRBUCH 2007 71 - 105

Expedicija "Becker"

Lermanovi dnevници (nije pojasnio jesu li samo Afrićki ili i Kreševski), zapisao je i objavio D. Jelćić u "VALLIS AUREA", Zagreb 1977. ćuvaju se u Arhivu tadašnje Jugoslavenske akademije (HAZU). Prvi, Afrićki, ugledati će svjetlo dana 1989. godine, a Kreševski, godinu dana poslije. Urednik posljednjih bio je Zlatko Crnković. Lermanovi dnevници pisani su u bilježnice, koje su dobro oćuvane, a pisani su hrvatskim, a tek manji dio njemaćkim i engleskim jezikom. Julije Kempf je kaligrafski prepisao Afrićki dnevnik na 493. stranice.

Lerman će zapisati: Kod prijelaza rijeke Kuila 1893. opazih krasne slapove i prozvah i na spomen, što ih prvi Hrvat vidi, "Zrinski slapovi".

U Hrvatskom arheoloćkom muzeju svjedok je Lermanova kulturna nastojanja i domoljubne poćrtvovnosti bogata zbirka razlićutih stvari iz Konga što ju je on uputio kao poklon muzeju. Prof. Šime Ljubić, tadašnji ravnatelj napisati će Lermanu 26. sijećnja 1886. godine: "Stavljamo si na dućnost javiti vam, da smo primili Vaše štovano pismo, zatim najprije omot, u kom su koplja i palice, a prekljućer i veliki sanduk, pun raznovrsnih i dragocjenih predmeta, što ste sve sakupili za svoga putovanja kano ćlan glasovite Stanleyjeve Kongo-Ekspedicije. Vaš dićni brat Ante rado nam je izrućio i popis ciele zbirke, veoma vješto izraćen. Ova nas je zbirka upravo udivila, a tako svakog, koji ju je do sada pregledao, pošto je i velesjajna i velecijenjena. Rabili mi ma koji izraz, da se tim bar donekle odućimo vašemo veledućju, bio bi uvijek slab naspram zaslugi, koja Vas pravo ide za toli plemeniti i znameniti dar. Jamaćno će i vaše ime kao što i vaša zbirka ostati u ovom zavodu do vieka, krasnim i dićnim spomenikom Vaše riedke poćrtvovnosti i domoljublja."

Vrativši se iz Afrike Požežani su svećano doćekali svog domaćeg sina, kada se kao generalni komesar, ovjenćan odlikovanjima vratio u svoj voljeni rodni grad - Požegu. Ulice su bile svećano okićene, glazba je svirala, djeca su školska u špaliru stajala i s graćanima odućevljeno pozdravljala ćovjeka, koji je od skromnog trgovaćkog pomoćnika postao uvaćen ćlan u svijetu poznate Stanleyeve ekspedicije i sada se vraća kao generalni komesar Istoćnog Konga, koga je belgijski kralj osobno primio i odlikovao. A to je u ono vrijeme mnogo znaćilo. Dok se vozio ulicama svog voljenog grada, koćiju su mu cvijećem zasipali, a on sretan i radostan, otpozdravljao, pun najljepših planova kako će poraditi za dobro svoga grada i odućiti se za ovaj tako svećani doćek.

Nisu samo Požežani pratili s pažnjom njegov boravak u Africi. Davorin Trstenjak će još 1894. napisati: "Dvije knjige Lermanovih listova iz Afrike, kao i neobjavljeni dnevnik, bjelodano nas uvjeravaju, da se mi danas ne moramo stidjeti njegova rada i uloge što ju je u Africi odigrao; nego naprotiv, možemo se podičiti izvršenim djelom ovoga čovjeka, koji je svugdje ponosno izgovarao svoje hrvatsko ime. Jer on je zaista već tada, otkrivajući "crni kontinent" i stupajući u predjele kojima prije njega nikada nije kročila noga jednoga Europljanina, stjecao prve prijatelje, podijelivši im veliki dio svoga i našega srca."

Ivan Filipović, prikazujući Listove iz Afrike u svojoj "Književnoj smotri" (1891.) primijetio je: "Po našim putopisima i putopiscima, zaključilo bi se, da naši ljudi

78

71 - 105 VDG JAHRBUCH 2007

nikamo ne putuju. "A ipak nije tako", pa nastavlja: "Ta koliko nemamo (!) samo morskikh kapetana koji su u najdalje krajeve svijeta prošli? Koliko ne trgovaca koji su u trgovačkim poslovima proputovali ne samo viđenije krajeve Europe, nego također i Amerike, Azije, pa i Afrike. A napokon je bilo i obrazovanih vojnika i diplomata, koji su u svakojakim poslovima i poslanstvima nagledali se tuđega svijeta, tuđih običaja, tuđega napretka; pa ipak ih je veoma malo što god napisalo od svoga iskustva, od svoga znanja, za pouku ili zabavu svomu narodu!"

Koliko su uvažavana njegova istraživačka iskustva i administrativni rad, govori činjenica, da su njegova službena izvješća služila kao službeni dokument u radu Kongo-kongresa u Berlinu (1884.-1885.).

Sam Stanley visoko je cijenio ovoga "neustrašivog Hrvata", kako ga je nazvao na jednom mjestu u čuvenoj knjizi (njemački prijevod) "Der Kongo und die Gründung des Kongo-states", Leipzig 1885., gdje u drugom svesku, na str. 285-286, piše: "Drugi opet gospodin, imenom Lerman, jest rođenjem Hrvat. Kako se on razvio, većma me je iznenadilo, negoli ostali. Ujedno me je poučio kako ne valja čovjeka pre naglo suditi po prvim dojmovima. Nisam ni od koga se tako malo nadao, niti mi se koji tako neiskusnim pričinio, kao gospodin Lerman. Ipak, sada ga visoko cijenim kao izvrsnog činovnika. Energičan, oprezan bodra duha, nadzirući osobito vrsno svoje ljude, a uza to najpovoljnijega zdravlja, nije po mome mnijenju bilo vrsnijeg čovjeka, koji bi mogao preuzeti zapovjedništvo u Philippevilleu na Knilu-Niadi. To je bila tako zabitna postaja, da se nikomu - kako mi se činilo - htjelo onamo. No gospodin Lerman, koji je prije bio suviše skroman a da svrati na sebe pozornost, sada se dobrovoljno ponudio za to zabitno mjesto, vidjevši kako se drugi pre mišljaju. Više se nisam bojao ni za njega, ni za njegove ljude, ni za urođenike."

Pučka štedionica 1892.- 1913. - Prva štedionica d.d. Požega

Štedionica se razvila iz Štedne i pripomoćne zadruge zalaganjem dr. Mije Reinerja. Njen dionički kapital iznosio je u početku samo 50.000 forinti. Razvija se od 1895. godine kad je povišena glavnica na 100.000 K, a poslije i 200.000 K., pa je preustrojena u Pučku banku, čija je Pravila potvrdio Sudbeni stol u Požegi 10. ožujka 1903. godine. Predsjednik dr. Mijo Reiner, ravnatelj Dragutin Lerman, Odbornici: Dr. Eduard Kürschner (podravnatelj), Hinko Stipanić, Đuro Anić, Đuro Dumić, Ignjat Horat, Julije Knifer, Josip Kuftić, Franjo Mravak, i Stevo Mirković. Nadzorni odbor: Antun Mazek, Julije Maksić, dr. Vilim Polak, Julije Kempf, Oton Kaiser, Josip Pobor i Ljudevit Manuci. Prokurista Josip Fišer. Promet inače oskudne 1907. godine iznosio je 38,379.267,75 K. Čista dobit 22.113,66 K., a zakladna pričuva 47.000 K. Banka od 1905. godine ima svoju podružnicu u Kutjevu.

Banka za trgovinu i promet, d.d. Požega.

Banka se razvila 1907. godine iz bankarske radnje Bernarda B. Schwartza i Zdenka Spitzera, koju nalazimo na prijelazu stoljeća, kao banku koja se bavila kreditima.

79

VDG JAHRBUCH 2007 71 - 105

Predsjednik Dragutin Lerman (prihvatio je taj posao kada mu je bilo ugroženo mjesto u Pučkoj banci), podpredsjednik Hinko Krausz. U ravnateljstvu: dr. Franjo Arh, Koloman Juhn, dr. Eduard Kürschner, dr. Samuel Steiner, Fridrich Weiss, B. Bernardo Dragutin Schwarz, Armin Klein i Emanuel Tolnauer. Ni ova banka nije dobro poslovala.

Dragutin je od 1900. godine utemeljitelj član i član upravnog odbora DVD Požega.

Obnavljanje Požeških vinograda na Kapavcu

Poznate su posljedice filoksera u Požeškim vinogradima. Carl ne miruje. Kupio je zemljište zvano Kapavac. Prvo je trebalo iskrčiti a potom izvaditi staru lozu. Zasađuje američku lozu za primjer drugima. Uz vinograd je podigao i ladanjsku kuću iz koje se stepenicama silazilo u mali perivoj, uređen na mjestu gdje je prije rasla makija. Kad je taj vinograd donio prve plodove Lerman je u berbu pozvao svoje brojne znance i prijatelje. Priredio je pravu pučku svečanost, kao i onomad kad je proradio rudnik. Mužari su grurali, janjci na ražnju se vrtjeli uz glazbu i pjesmu. Pjevalo se i sviralo do dugo u noć zabavljalo, Lerman je uživao što se i drugi s njim vesele i zabavljaju. Sliku s te svečanosti dugo je zadržala u svom sjećanju književnica Zlata Kolarić Kišur.

Požeški vinogradari toga doba:

Franjo Ciraki (bio 20 godina gradonačelnik Požege do 1904.) Imao je dva vinograda. Jedan na Kamenu - Albertinovac i drugi na Garevici. Loza nije bila na

80

71 - 105 VDG JAHRBUCH 2007

Vinogorje Kapavac

američkoj podlozi, ali nije navodio vrste loze, a vino je prozvao po lokalitetima: Albertinovac i Garevica.

Poslije će vinograd u jesen 1905. godine regulati postepeno vinograd i saditi Kadarku i Tokajac na američkoj podlozi.

Inž. Franjo Trapp (Gradski inž.) Imao je vinograd u Jagodnjaku. 19. svibnja 1904. godine naći će se kod njega u vinogradu probrano društvo: Sieber, Knežević, Hadžija, Mravak, Šibl, Kelčec, Pavlinović i Ivan Lerman (brat Dragutina - graditelj). Na stolu je posluženo: Pečeno janje, čevap, šunka i masnica. Vino mu je bilo vrlo dobro bilježi u svoj dnevnik Franjo Ciraki.

Stjepan Thaller (Poštar) Imao je vinograd i krasnu kolibu - Thalerova koliba.

Dr. I. Thaller, njegovo dobro vino, ali i ukupni ljudski karakter i dobročinstvo spominje u svojim zapisima Johann Nepomuk Scholl.

Eduard Kürschner (Gradonačelnik Požege 1904.- 1918.) Imao je vinograd na Kapavcu.

Makso Kuntarić, ravnatelj gimnazije. Imao je vinograd Rudonić na Velikom kamenu, koji se diže nad dolinom Komušanca zvanom Vranduk. Površine 5-6 kj. Do pojave filoksera (1906.?) Rudonić je bio zasađen Braničevkom i to bez redova, jer se loza umnožavala povalama pa je bio gusto zasađen. Braničevka ima oveći plavkasti grozd, rodi izobilno, ali sadrži malo sladora. Osim Braničevke bilo je i Kadarke, također plavo grožđe, samo je grozd ugledniji s većim bobama, ali i s više kiseline. Imali su još vinograd nad kućom pod Kalvarijom. U njemu je bilo nekoliko sorti a prevladavala je Bjelina.

Julije Hegedüss. Imao je vinograd na Kamenu.

Vrhunac uspjeha i početak kraha

15. lipnja 1909. godine ban Levin Rauch boravio je u Požegi u pratnji župana Junkovića. U Požegi ga je vodio gradom ravnajući učitelj Dječjačke pučke škole Julije Kempf, a poslije je razgledao i rudnik Ratkovicu, tvornicu olovaka i masti "Nerosin", gdje ga je proveo istraživač Konga Dragutin Lerman. Ban se sastao i s načelnikom Požege Eduardom Kürschnerom, koji je kasnije na njegov prijedlog dobio orden od cara. Lerman je u osnovi mislio dobro, piše Mira Kolar Dimitrijević. On je želio

Ulaz u Majdan

Požegu uklopiti u svjetsku proizvodnu mrežu. Onako na veliko, kako je naučio u Kongu ponukao je i neke Požežane da se upuste u riskantne poslove. Imajući apsolutno povjerenje u svoje sugrađane, on im je davao dosta velike kredite, pa je na početku stoljeća podignuto više lijepih zgrada, a počeli su se obnavljati i vinogradi uništeni filikserom 70-ih godina 19. stoljeća. Uloživši i potrošivši dobivene kredite, ovi dužnici nisu mogli vratiti Lermanu zajmove, kada je to on zamolio, pa je Lerman morao pokriti potraživanja kreditora.

Dragutinova braća:

- Stjepan (umro mlad)

- Antonio, Ladislav - Antun, rođen je 5. lipnja 1866. godine. Kum mu je bio Ferdinand Kempf, a krstio ga župnik Johann Thaller. Svećenik, bio kapelan i opat u Čazmi. Carlo iako u dalekoj zabiti u Africi, zapisuje dan kada je Antun imao Mladu misu. Umro mlad. On je odnio pismo Dragutina i popis darovanih predmeta iz Afrike Muzeju u Zagrebu. Ukupna donacija bila je 495 primjeraka.

- Ivan - graditelj, a imao je i trgovinu građevinskog materijala i ogrijeva. Njegova tvrtka sagradila je više vrlo lijepih zgrada u Požegi. Gradio je i gradsku pecaru na Česmi. Zemaljska vlada nije odobrila devinkulaciju gradskih obveznica u iznosu od 150.000 kruna, pa je gradska općina svojim imetkom garantirala za Ivanom zajam kod Hrvatske eskomptne banke i kod mjenične banke dd. Brod za iznos od 25.000 kruna. Krahom Pučke banke koja je kreditirala te gradnje, propala je i njegova djelatnost. Bio je barjaktar Hrvatskog pjevačkog društva "Vijenac" u Požegi. Vodio knjigu o djeci.

82

Ivan Lerman***Antun Lerman sa suprugom Ričikom***

Dragutinove sestre:

Marija udana za Dragana Bendeković, poslije za Stjepana Damić. Živjela u Novoj Kapeli, gdje su imali gostionicu kraj željezničkog kolodvora.

Njihova djeca:

- Milica udana za Belu Battory, poslije je živjela s obitelji u Prijedoru kod kolodvora.

- Zlatko Bendeković živio je u Beogradu, u ulici Kneza Dobruča 50. (Traverza).

- Hedviga Hecika udana Pražić. S obitelji živjela u Vrginmostu.

Njihova djeca: Darko, ing. rudarstva

Miljenko, liječnik. Žive u Zagrebu.

Ana udana za Vinka pl. Kelčec. Bio gospodarski upravitelj u Požegi i posebno zadužen za gradsku elektranu. Vinko je umro 26. srpnja 1909. godine. Bili su bez djece.

Dragica udana za Nacu Heiman. Živjela u Vukovaru. Bila je najveći oslonac Dragutinu. Redovito mu pisala i slala pakete. Kod nje će sprovesti Dragutin i svoj posljednji Božić 1917. godine.

Dragutin 8. srpnja 1916. godine zapisuje: "Po podne sam imao veliku radost.

Sestra Dragica poslala mi sanduk sadržavajuć voća, povrća i troje novih gaća,

83

Ana Lerman udana Kelčec Dragica i Ognjen-Naco Heiman

skrojenih po pariškom uzoru. Najeo sam se kajsija do mile volje. Ovdje nećemo imati voća do jeseni."

Njihova djeca:

- Božidar, sin

- Zdenka udana Košek

- Jelka

- Milan

- Marijanka ud. Majstorović. Banja Luka.

Theressia, Ferdinanda, Adolfa - Riza udana Škratić. Rođena je 19. kolovoza

1862. godine u Požezi, gdje pohađa osnovnu i djevojačku školu. Poslije Požege živjeli su u Zagrebu, Mikulićeva ulica 30. Još dok su bili u Požezi mjeseca kolovoza 1917. godine Riza se ozbiljno razboljela te provela 3 mjeseca u postelji osamljena u Zagrebu, a djeca i obitelj u Požezi. Riza Carlu piše 11. studenog 1917. godine, da joj je zdravlje zadnjih dana bolje, da je još uvijek slaba i bolesna, da joj je njena bujna kosa uslijed bolesti ispala, ali da joj raste nova kosa.

Njihova djeca:

- Marijana ud. Strelec, Varaždin.

- Blaženka ud. Vilfan - Mravak

- Ljudevit u Šibeniku

- Željko

- Alma ud. Vinković. Njena unuka Maja živa još danas u Zagrebu.

5. rujna 1916. godine Dragutin piše sestri Rizi, da njoj i mužu njezinom prašća svu tugu što mu je njihov način prouzročio.

3. Obitelj REINER

Dr. iur. Michael Mijo Reiner rodio se 27. rujna 1844. godine u Velikom Bečkereku. Poslije početnih i srednjoškolskih nauka nastavlja naukovanje u bečkom sveučilištu, gdje je mjeseca srpnja 1867. godine doktorirao. Godine 1881. doselio se u Požegu, gdje upoznaje Mariju Thaller (3. rujna 1855.), kći Filipa Thallera, s kojom se ženi. Kupuje imanje Brestovac, a potom Alagince i Marindvor i na kraju stoljeća je jedan od najvećih veleposjednika u županiji. Kao gradski zastupnik, pa član županijskih skupština i gospodarske podružnice istakao se svojim primjerom za promicanje gospodarstva i industrijskih pothvata u našem kraju. Osnovao je najprije štedionicu a potom i Pučku banku. Osnovao je i Zakladu porodice dr. Mije Rajnera za podupiranje obrtnika i za osnutak sirotišta. Tada požeški podnačelnik daruje 28. listopada 1898. godine gradu Požezi svoju kuću u ulici sv. Florijana, vrijednu 20.000 K, a osim kuće još u gotovom novcu 20.000 K za Zakladu.

Mihael Mijo i Marija Thaller

Sinovi:

- Oskar (1882.-1958.?). Dobio je posjed Alagince i u braku nije imao djece.

- Vladimir, Aladar (1883.-1962.) Dobio posjed Marindvor.

84

71 - 105 VDG JAHRBUCH 2007

djeca:

- Oskar

- Emin

- Alica

- Ivan (Hanzi) Marija

Renata, Željko

sin Željko

Kćeri:

- Olga udana za Carla pl. Somogyi, satnika poslije pukovnika u Austro-ugarskoj vojsci. Tada su živjeli u Beču.

U braku su imali dva sina: Viktora - Vili i

Theodora - Doriju. Obojica su bili časnici. Viktor je ranjen u ratu, a Dorija - Dori završio je mornaričku akademiju u Branau.

Carl se 21. rujna 1916. sastao s Dragutinom u Sarajevu u hotelu. Poslije su se još jednom sreli u Sarajevu. Skupa objedovali. Obećao posjetiti Dragutina u Kreševu.

Mijo i Marija Reiner prelaze u Požegu u

kuću Marijinih roditelja, a s njima i

Hedviga. Mijo umire 1. rujna 1925., a

Marija 2. studenoga 1928. godine. Poslije

njihove smrti Olga predloži Hedvigi da se

udruže i unajme kućicu zvanu zidanicu u

Samoboru. Olga je bila slabog zdravlja, nije

bila sposobna za posao, pa je Hedviga vodila kućanstvo.

- Agata barunica udana Zmaić (Dobila

Brestovac) Nisu imali djece. Zmaić je

također bio časnik i tada su živjeli u Beču.

15. kolovoza 1916. godine Agata i Hedviga dolaze u Završje radi uspostave svinjogojstva.

- Hedviga udana Lerman (Dobila posjed Svetinju)

Carlo - Dragutin i Hedviga - Marija - Ana vjenčali su se 28. travnja 1897. godine u brestovačkoj crkvi. Carlu je bilo 33 godine a Hedvigi 20 godina. Kumovi su bili stric Josip Lerman, min. savjetnik i Carlo Somogyi, tada satnik. Vjenčao ih je o. gvardijan Joso Kovačević iz pož. samostana.

85

VDG JAHRBUCH 2007 71 - 105

Hedviga Reiner udana Lerman

Olga i Agata Reiner

Carlo je tada naveo kao zanimanje umirovljeni komesar provincije "Kongo", a mladenka - vlastelinka. Medeni mjesec proveli na Lošinju. Hedviga je dobila za miraz posjed - pustaru Svetinju (između Jakšića i Eminovaca) sa preko 300 kj plodne zemlje, kućom, voćnjakom i drugim gospodarskim zgradama. Dragutin je imao nešto uštedevine, ali je dobivao i rentu (mirovinu) iz Belgije. Kad su se vratili s medenog mjeseca u Svetinju bilo je sve kako je Reiner rekao. Novi dom okružen voćnjacima i plodnom zemljom, u stajamo blago. Sve je to bilo lijepo i idilično, ali Dragutin želi nove pothvate.

Hedviga je aktivna u gospojinskoj udruzi, a bila je i kuma zastavi HPD "Vijenac" Požega.

Dragutina napušta sreća

- Prvo bijeg blagajnika I. Schmita s novcima banke u Ameriku. Tamo je i umro 1916. godine. Taj novac Dragutin je osobno podmirio banci.

- Poplava u rudniku Ratkovića i požar u novoizgrađenoj tvornici Nerosin u Ratkovići.

- Požar u stanu gdje mu je sve izgorjelo.

- Rasprodaju svu svoju i ženinu imovinu i namiruje dugove. Na nagovor tasta Reiner napušta suprugu. Lerman odlazi u Francusku i Belgiju tražeći posla i zarade. Na kraju je čekao dopis da ide u Bosnu. Za to vrijeme bio kod svoje sestre Marije i nećakinje Milice u Novoj Kapeli.

- 1912. odlazi u Bosnu u Kreševo.

Po odlasku Dragutina Hedviga je bila kod svojih roditelja u Požegi, koji su se preselili u Thallerovu kuću (rodna kuća supruge Marije). Pokušala se osloboditi brige roditelja i sama zarađivati. Uputila se u Zagreb u "Tonka atelier" za umjetničku fotografiju. Radeći poletno i naporno, marljivo učeći, da stane sama na svoje noge. Uskoro joj se počelo nešto događati, na što u početku nije obraćala pažnju. Rad u hladnoj prostoriji u kojoj je razvijala snimke, kemikalije u otopini kojom je danomice natapala ruke, počele su joj nagrizati osjetljivu kožu, a od hladne otopine javljale su se na rukama reumatske boli. A od naglih prelazaka iz svjetla u tamu i obratno, ili od kemikalija kojima je kopirala slike,

86

71 - 105 VDG JAHRBUCH 2007

Agata Reiner ud. Zmaić

- Rad Hedvige

zadobila je tešku upalu očiju. Liječnici su joj savjetovali da bezuvjetno napusti posao. Nema druge nego opet otići ocu.

Pokušala je i sa sestrom Agatom u Završju uzgoj svinja. Ni to nije polučilo neki uspjeh. Slijedi odlazak u Njemačku gdje je mislila otvoriti trgovinu ručnih radova i rukotvorina. Ali ratno vrijeme nije pogodno ta takove poslove. I Carlo joj iz Kreševa šalje ručne radove što je prikupio u Kreševu. Opet se vraća u Požegu. Umire Carlo, umiru joj roditelji i ona ovaj puta sa sestrom Olgom seli u Samobor.

4. Rodbina - prijatelji

U Požegi

- Dr. Eduard Kürschner, načelnik grada Požege do 1918. Poslije odlazi u Zagreb. Pisao Carlu u Kreševo.
- Grga Goršetić, vatrogasni vojvoda DVD Požega. Otvoreno branio Dragutina i kudio njegove kritičare.
- Josip I. Fischer, knjigovođa i prokurator Pučke banke. Najviše pisao Carlu. Bio mu posudio 500 K uz 200 K kamata. Carla mu je to isplatio. Fischer oslijepio i pod starost morao živjeti od milostinje.
- Ivica Lerman, brat, vodio brigu o djeci
- Dr. Milan, Ivan Franjo Thaller (1877.-1952.). Šef poliklinike u Požegi. Supruga mu Štefanija Rothenstein (1891.-1967.)
- Stjepan (Pavle, Krunoslav) Thaller, najstariji je sin Filipa Thallera, rođen 9. srpnja 1850. godine u Požegi, a umro 1912. godine. On je od svoga oca naslijedio obavljanje poštanskih usluga u Požegi, kada je 1888. godine zbog svoje starosti i radi nužnog sjedinjenja pošte s brzojavom ustupio to mjesto sinu. Stjepana je ministarstvo trgovine i prometa u Budimpešti potvrdilo pravim poštarom tada sjedinjenog poštanskog i brzojavnog ureda. I Stjepan je bio dobar vinogradar, a njegova koliba bila je zaštitni znak požeških vinograda. I o njemu je Scholl pozitivno pisao.
- Julije Kempf, učitelj i načelnik u Požegi. Njegov otac Dragutinu bio krsni kum, ali i Georg je bio krsni kum Juliju. Interesantno da nije pisao Dragutinu u Kreševo 1916. - 1918.
- Dragutin i Katica Bošnjak.
- Marija Čmelar s obitelji.
- Riza Kempf s obitelji.
- Alojzija Lakoš.
- Ivana Matić s obitelji, Arslanovci.
- Paulina Koketi s obitelji, Arslanovci.
- Agata barunica Zmajić, Požega.
- Gjula Müller, preminuo 1917.

87

VDG JAHRBUCH 2007 71 - 105

U Zagrebu

- Božidar Heiman, (sin sestre Drage), činovnik I. hrv. šted. Ilica 5.
- Dr. Fritz Somogyi, s obitelji, Zagreb Goljak 20.
- Oskar Reiner, pristav kod policije, Zagreb.
- Marija Kelčec, Zagreb, Maksimirska 116.
- Štefica Schulz, ud. ljekarnika s obitelji, Medveščak 17.
- Žiga Breyer s obitelji, Draškovićevo.
- Koloman Juhn sa sestrama.
- Kerkin, šumarski savjetnik, Medveščak 47.
- Milan Škratić, (sin sestre Rize) sudb. vjećnik, Okružni sud Zrinjevac.
- Štefanija Paulina Ana Thaller udata German (1871.-1952.), udov. ljekarnika, Visoka br. 4.
- Adela Kaiser, Kumičićeva 6./III.
- Adolf Konrad, direktor gimn. u m. Marulićeva 7./II.
- Dr. Stjepan Kenfelj, dir. I. hrv. šted. Ilica 5.
- Stjepan Knežević, dir. I. hrv. šted. Ilica 5.
- Viktor Horvat, I. hrv. šted. Ilica 5.
- Dr. iur. Zlatko Pukler, odvjetnik, suprug Marije Viktorije Thaller

(1860.-1896.)

- Ivica Bendeković, činovnik I. hrv. šted. Ilica 5.
- Ivo Franić Požežanin. Etnografski muzej u Zagrebu.
- Zlata i Štefica Kolarić Kišur, Trenkova.
- Dr. Oskar i Silvija Somogyi, (Brat Carla), dir. musl. banke u m. Zvonimirova 2./I. Bio u Sarajevu i mnogo pomagao Dragutinu kod istraživanja u Kreševu. Prilikom boravka u Sarajevu Dragutin obavezno bio na ručku ili večeri kod njih ili kod Glückseligovih.
- Đuka Jutriša s obitelji, Ilica 35.
- Mr. Tomica Kempf, ljekarna Zrinjevac (Salopek).
- August Harambašić, (Donji Miholjac 1861.- Stenjevec 1911). Pjesnik i publicist. Šenoina 20. Bio odjetnički pripravnik i odvjetnik. Već u gimnaziji opredjeljuje se za pravaštvo, pa je zbog političke aktivnosti bio isključen iz požeške gimnazije. Od 1901. godine zastupnik je u saboru, a od 1906. delegat na zajedničkom Ugarsko-hrvatskom saboru u Pešti. Uređivao časopise: "Hrvatska vila", "Balkan", "Prosvjetu" i humorističke listove: "Bič", "Trnje", "Trn". Pisao je ljubavne, rodoljubive i dječje pjesme. Prevodio Gogolja, Turgenjeva, Tolstoja, Ševčenka, Sienkiewicza, Wildea, Shakespearea i mnoge druge.

88

71 - 105 VDG JAHRBUCH 2007

- Dr. Oto i Zena Frangeš. Oto (1870. Sremska Mitrovica - Zagreb 1945.) Agronom, ekonomist, prof. Poljoprivredno-šumarskog fakulteta u Zagrebu. Izradio u Bosni i Hercegovini niz zakonskih propisa i osnovao više ustanova za unapređenje poljoprivrede. Dolazio Dragutinu u Kreševo i pomagao prilikom istraživanja). Supruga Zena pomagala Hedvigi.
- Dr. Bernardo Lövinger.
- Zlata Pšerhof.
- Oskar Ridl, bank. činov. Langov trg.
- Nikola Žic, profesor, Nodilova 7. Nikola je rođen 10. srpnja 1882. godine u Puntu na otoku Krku. Tu je završio osnovnu školu, a hrvatsku gimnaziju polazio na Sušaku. Studirao je geografiju i povijest na Filozofskom fakultetu u Beču te je diplomirao 1905. godine. Radio je kao profesor u Pazinu, Krku, Požegi, Daruvaru i Zagrebu. U Požegu dolazi u siječnju 1920. godine, znači u sredini školske godine, kao izbjeglica iz Istre. Nova sredina ga je lijepo prihvatila. Odmah se uključio u rad Hrvatskog pjevačkog društva "Vijenac", a pjesma i tamburica otvarala je sva vrata. kao se bavio i istraživačkim radom i pisanjem, bio je srodna duša Lermanu. U Zagreb se vraća 1932. godine. Predavao je povijest, zemljopis i francuski jezik. Pisao članke za "Hrvatski narod" Slavka Kolara. Za Spomenicu Požeške kolegije 1935. godine napisao: Aleksandar Alagović biskup zagrebački, osnivač požeškog orfanotrofija.
- Dr. Nikola Stehno, kateheta, gimnazija (rodom iz Kutjeva), brat Đuro bio župnik u Sesvetama.
- Dr. Nikola Andrić, Jeronimski zavod, Zrinjevac.
- Dr. Fran Berau, Baroševa ul.
- Dr. Tomo Matić, gimn. dir. u m. Ratkajev prolaz. Tomo je rođen stjecajem okolnosti u Sl. Brodu 12. srpnja 1874. godine, a umro 21. 12. 1968. godine u Zagrebu, a pokopan na groblju Sv. Elizabete u Požegi. Po odgoju i osjećanju Požežanin. Potječe iz stare požeške obitelji. Osnovnu školu polazio u Kutjevu, gimnaziju u Požegi. U Beču je studirao slavistiku i romaniku i 1896. stekao doktorat filozofije. Proforsku službu počeo u Zemunu, prelazi u Split, a od 1904. odlazi u Beč za redaktora hrvatskog izdanja Lista državnih zakona. God. 1919. postavljen za direktora Klasične gimnazije u Osijeku, a zatim Trgovačke akademije, gdje 1932. odlazi u mirovinu i prelazi u Zagreb i posvećuje se naučnom radu. Jedno vrijeme (1932.-1937. godine) obavlja dužnost direktora Nadbiskupske klasične gimnazije u Zagrebu. Bavio se proučavanjem hrvatske književne i kulturne prošlosti i komparativnim studijem naše književnosti. Objavio oko 150 znanstvenih i stručnih radova u nizu domaćih i stranih publikacija, posebno HAZ-i. Izabran za člana JAZU, a za NDH bio predsjednik HAZ-i. Memoare objavio Večernji list, ali se još nije našao izdavač koji bi ih tiskao.
- Dr. Fran Barac, kanonik, Nova Ves. Kao mladi svećenik (zaređen 1895.) dolazi

u požešku kolegiju na dužnost nadstojnika, kao i gimnazijskog katehete.

89

VDG JAHRBUCH 2007 71 - 105

- Dr. Ignjat Thaller, sin je Filipa Thaller (1815.-1901.), gradskog, a poslije i kraljevskog suca i saborskog zastupnika Požege. Ignjat je rođen u Požegi 1840., a umro u Zagrebu 1916. godine, a pokopan u rodnoj Požegi. Po završetku gimnazije studirao je medicinu na vojnoj Jozefinskoj akademiji u Beču, pa je neko vrijeme bio nadliječnik u vojsci. Kada je istupio iz vojske, najprije je djelovao kao gradski fizik i zastupnik grada, a potom kao županijski liječnik. Zalagao se za poboljšanje higijenskih prilika i osnutak gradske bolnice, što je i ostvario. U svom poznatom radu iz 1886. godine "Preustrojstvo zdravstva i oskudica na liječnicima u Hrvatskoj i Slavoniji" on je dao opširne prijedloge o učinkovitoj organizaciji zdravstva. Uskoro je imenovan redovnim članom i potpredsjednikom zemaljskog zdravstvenog vijeća, a 1900. imenovan i zemaljskim vrhovnim liječnikom. Tada je i njegova najuspješnija djelatnost. Pored donošenja zakona o zdravstvu, proširuje i modernizira bolnica u Osijeku, potom se osniva Bakteriološki zavod, polaže kamen temeljac za novu zemaljsku bolnicu na Šalati, modernizira se Zavod u Stenjevcu. Za njegove uprave regulirane su rijeke Zrmanja i Suvaja te Lički potočići, koji su bili česti izvor epidemija i malarije. Posebno pohvalno o dr. Ignjatu piše u svojim zapisima Johann Nepomuk Scholl, kao dobrom stručnjaku, ali i kao dobrom čovjeku, jer kako je bio siromah to ga je besplatno liječio, a pored toga još mu davao dnevno topli obrok i litru crnog vina za oporavak, te ga došao posjetiti i oprostiti se od njega pred njegov odlazak u Zagreb.

- Dr. Nikola Lucijan Thaller (1877.-1951.), odvjetnik i javni bilježnik, Zrinjevac. Supruga mu je Štefanija barunica Rummer (1880.-1939.)

- Schulhof, Požežanin. Imao trgovinu razglednica u Zagrebu, a brat tiskaru.

- Aleksandar Gahs (Požega, 6. ožujka 1891.- Zagreb 1. prosinca 1962. Pokopan u obiteljsku grobnicu na groblju Sv. Elizabete u Požegi.) antropolog. Osnovnu školu i gimnaziju završio u Požegi, a 1910. godine upisao se na medicinski fakultet u Beču, ali je nakon godinu dana prešao na bogosloviju u Zagrebu, koju polazi do 1915. godine. Bio kapelan u Kutjevu gdje je krasnim rukopisom ispisivao matične knjige, a posebno pravilno pisao njemačka prezimena. Posvetio se filozofiji i bogosloviji i u Lyonu stekao doktorat teoloških nauka, nakon dvogodišnjeg usavršavanja. Bio je sveučilišni profesor u Zagrebu i isticao se kao znanstveni radnik, a posebno uživao dobar glas u nas i u svijetu kao etnograf i antropolog. predlagan i za nadbiskupa koadjutora zagrebačkog, ali dvor je dao prednost Stepincu kao Solunskom dobrovoljcu. Objavio više znanstvenih radova i surađivao u mnogim stručnim časopisima (Godišnjak Sveučilišta, Bogoslovna smotra). U stranim časopisima piše na njemačkom jeziku. Vrijedna je i njegova studija Historijski razvoj porodice (1947.).

Šibenik

- Dr. Viktor Somogyi, sin Carlov, La Dalmatie. Kao poručnik ranjen na ratištu i liječio se u Opatiji rujna 1916. godine.

Samobor

- Dr. Reiser, liječnik

90

71 - 105 VDG JAHRBUCH 2007

- Hedviga Lerman i sestra joj Olga Somogyi, nakon smrti roditelja Reiner iznajmiše u Samoboru Starogradska 63., zidanicu. Olga je imala po mužu mirovinu, a Hedviga je vodila kućanstvo. Pomagali su im i Olgini sinovi Viki i Dori. No 1943. (ili 1944.?) godine budući su rođene u Austriji morali su iseliti u Austriju u Friesach i to samo s najnužnijim stvarima, osim s nešto odjeće i nakita, a i to im je putem ukradeno. One, koje su naučile živjeti u prostranim vlastelinskim dvorima sada su strpane u jednu sobicu sa štednjakom. Olga je neprestano pobolijevala, obje su smršavile 20 kilograma. Kada im se nakon rata život malo sredio, došla je nova tuga. Olgin sin Dori, koga je Hedviga voljela kao rođenog, razbolio se i naglo unatoč mladosti, njezi i operaciji, umro od raka. Njegova smrt bila je gotovo smrt za obje. I Olga je uskoro umrla. Hedviga je ostala bez sredstava za život jer je do tada dijelile sestrinu mirovinu. Tražila je iz Belgije da joj pošalju Carlovu mirovinu, ali oni traže pored crkvenog i civilni obred vjenčanja. Napokon se javio iz Belgije izvjesni njoj

nepoznati gospodin van de Placea, da mu pošalje dokumente. Morala je primiti Austrijsko državljanstvo i potvrdu da je još na životu i tada je dobila mirovinu od 950 šilinga. Nije to za ono doba bila velika svota, ali je bilo dostatno za skroman život. Preselila se u Graz, gdje je posredovanjem nekog austrijskog crkvenog velikodostojnika, dobila mjesto u mirovinskom domu. Tako je posljednje tri godine svog života proživjela u tom domu, materijalno osigurana. Umrula je 1958. godine i kremirana u Friesachu.

Ivanja Reka - Sesvete

- Emerik - Mirko Šulc, bravar, s obitelji. Sin učitelja Ivana iz Požege, rođen 1874.

Alaginci

- Oskar Reiner s obitelji.

Marindvor

- Aladar Reiner s obitelji.

Slavonski Brod

- Antun Jančiković, šumar.

Našice

- Mica Kvaternik, učiteljica građanske škole.

- Marija Radan, učiteljica.

Komletinci

- Katarina udova Gerstner s obitelji:

- Ferdinand Ferdo Gerstner, župnik. Ferdo je rođen 28. ožujka 1882. godine u Požegi, kao prvo od 12-tero djece. Majka mu je Katarina r. Šulc. Pučku školu i gimnaziju završio je u Požegi, a bogosloviju u Đakovu, gdje je 1905. godine zaređen za svećenika. Službovao u Piškorevcima, Semeljcima, Tovarniku, Novom Slankamenu i Velikoj Kopanici kao kapelan. Jedno vrijeme bio primvremeni upravitelj župe u Andrijevcima, a od 1911. godine vjeroučitelj više i niže djevojačke škole u u Zemunu. Tada je njegov stariji bratić Ivan bio dekan i župnik u Erdeviku.

91

VDG JAHRBUCH 2007 71 - 105

Ferdo odlazi 1916. godine za župnika u Sotin. Tu je napisao svoje "Povijesne bilješke Sotina" koje su objavljene tek 1996. godine. U Sotinu ostaje do 1923. godine kada postaje župnik u Andrijevcima. Za Jeftičeve vlade biskup ga premješta u Berak, gdje je bio u opasnosti života, a onda 1935. godine je upravitelj župe u Komletincima. 1. rujna 1938. godine umirovljen je i preselio se u Požegu, gdje je umro 18. lipnja 1939. godine, pokopan na groblju sv. Ilije u obiteljskoj grobnici, pokraj svoje braće, sestara i roditelja.

Osijek

- Marija Medić s obitelji.

- Dragica Eškit s obitelji.

- Vera Gerstner, poštanski činovnik.

Đakovo

- Josip Juraj Strossmayer. Upoznali su se kad je Dragutin služio vojni rok.

Poslije su se dopisivali. (Ostala sačuvana prepiska).

Varaždin

- Gerta Strelec, Milička ulica.

- Krešimir Filić, profesor, gimnazija.

- Dr. Artur Krajanski, ljekarnik.

- Dragutin Perko, načelnik.

Varaždinske Toplice

- Mr. Josip Čabrian, ljekarnik.

Sušak

- Velimir Škratić

- Alma Nevečerd, s obitelji, Vila Alma Trsat.

- Ing. Theodor Somogyi, Vila Mira, Pećine.

Bakar

- Dr. Ivo Turina (poslije rata došao iz Sarajeva).

Ilok

- Dragec Šulc, želj. čin. u m. s obitelji. Sin Ivana učitelja, rođen 1880. u Požegi.

Otočac

- Hedviga Katalinić, s obitelji.

- Božo Katalinić, profesor u m.

Karlovac

- Dr. Jambrišak, liječnik.

- Petrovina kod Jastrebarskog

92

71 - 105 VDG JAHRBUCH 2007

- Helena grofica Oršić de Slavetić

- Alica Claudius de Slavetić.

Virovitica

- Juraj Kušmišević, dir. gimnazije.

- Franjo Ridl, potpukovnik, Lukač kod Virovitice.

Baćindol

- Ivan Miškatović, ravnajući učitelj.

Vrginmost

- Hedviga Pražić.

Šibenik

- Dr. Viktor Somogyi, La dalmatiene.

Sarajevo

- Dr. Ivo Turina, ing., expert za rude i rudarstvo.

- Dr. Niko Andrijašević, doktor geologije.

- Dr. Frangeš, odjelni predstojnik, Zena supruga.

- Lauk, Hadži Idris 14. Jedno vrijeme bio i ravnatelj kovačnice u Kreševu.

- Rudolf Ožanić, savjetnik u Banci. S njim je Dragutin uspostavio prvi kontakt po dolasku u Bosnu 1911. godine i zadnji susret imao je s njim nakon 7 godina u Kreševu 1918. godine. 1916. godine Dragutin ga najprije imenovao svojim executorom za izvršenje testamenta, a poslije to prenio na Nacu Heimana.

- Helena Glückselig. Njen muž bio u Madridu kod Assic. Generali. Karolina Kempf, kćerka pokojnog Šandora odgaja Theresu, kćerku Helene.

- Keller, prokurist Austro-bos. banke. Mlad čovjek, ali svestrano naobražen, pjesnička narav.

- Preuzvišeni g. dr. Mandić, primao u posjet Dragutina i 2 puta ga posjetio u Kreševu.

- Silvije - Čiko Bonacci, slikar (Rođen 6. prosinca 1893. godine u Kaštel Kambelovcu, a umro 22. siječnja 1966. godine u Zagrebu. Učio na Obrtničkoj školi u Splitu (E. Vidović). Akademiju započeo u Beču 1913., prekinuo zbog rata i završio 1923. u Splitu (1923.-33). Bio crtač u Higijenskomu zavodu i Vojnome muzeju u Beogradu (1933.- 50.) te profesor crtanja u Zagrebu (1950.- 54.). Nakon umirovljenja živio u Biogradu n/m. Slika pejzaže i portrete, posebno je značajan kao marinist. U ranijim godinama bio je pod utjecajem secesije, poslije radi postimpresionističkim načinom. Najkvalitetnije mu je splitsko razdoblje (1923.- 33.). Samostalno izlagao u Sarajevu (1918.), Splitu (1924., 1928.) i Beogradu (1936.). Posmrtna izložba u Splitu 1969. godine. Za njegovu boravku u Sarajevu 17. siječnja 1918. godine Dragutin kupio sliku "Lisčiće", koja pokazuje her. selo na Neretvi. Kraj toga sela Dragutin imao koncesiju na mangan i na bakrače i zato

93

VDG JAHRBUCH 2007 71 - 105

kupio tu sliku i za nju platio K 300. Bonacci je imao atelje u Sarajevu, a Carlo je posjetio i njegovu Izložbu 5. veljače 1918. godine i zapisao u dnevnik: "Posjetio izložbu slika Čike Bonaccia. Ima veoma zanimljivih stvari al' ima i mnogo površnog. Čikine marine odaju snažan duh i čovjeka vjerne koncepcije."

- G. i gđa Sentz.

- Ing. Wachs.

- G. Marek, ravnatelj Hrv. c.b. (Ispostava Prve hrvatske štedionice Zagreb)

- G. Adem Aga Mišić, predsjednik Musl. banke.

- Richard i Julka Pisch.

- Herperger, teh. oficir okružne oblata Sarajevske

- Obergrof Richter.

Kreševo

- Marko i Ljubica Pavičić, učitelji. Carlo bio krsni kum njihovom sinu Ratimiru- Antunu, 26. siječnja 1916.

- Milka Medaković, učiteljica.
- Božena Shich, učiteljica.

Köver

- Hofman, ravnatelj ćilimare.
- Lauk, direktor kovačnice, poslije bio u Sarajevu.
- G. i gđa Herma Kyncl, supruga upravitelja ćilimare.
- Fra Augustin Kristić (1892.- 1960.). Objavio "Građanski život Kreševa" 1939. godine od Bosanske pošte u Sarajevu. Za boravka u Kreševu (1915.-1917.)družio se s Dragutinom, a poslije njegove smrti zaslužan uz Hedvigu za podizanje spomenika Dragutinu i sadnji lipa iznad groba.
- Ljubaznošću gvardijana franjevačkog samostana u Kreševu dobio sam preslike vlastoručnih pisama fra Augustina belgijskoj vladi i zapise razgovora po sjećanju s Dragutinom. Fra Augustin je 7. studenoga 1917. godine pozvan kao feldkadet u vojnu službu i bio na Talijanskom ratištu do kraja rata. Poslije rata uređivao grob Dragutinov i posadio po njegovoj želji lipu, koja i danas tamo postoji. Bio je to za one prilike mukotrpan posao jer je dugo trebalo na brdo nositi vodu i zalijevati sadnicu da bi se održala na toj strmini. Od tada pčele mogu uistinu dolaziti na mirisne cvjetove lipa i odnositi pelud za med, a što je i bila Dragutinova želja. Na spomenik postavljena staklena crna ploča s podacima je razbijena pa je prilikom obnove spomenika 1933. godine fra Augustin postavio novu. U pismu belgijskoj vladi on piše, da je u posjedu lovačkog noža koji je g. Antunu Banu (kod njega je stanovao Lerman) kada je bio u lovu na srndaće u okolici Kreševa - Tmor - Visočica, poklonio taj nož prijestolonasljenik princ Albert, a poslije belgijski kralj. Poklonio je taj vrijedni predmet zadovoljan lovinom jer je odstrijelio lijepoga velikog srndaća. On je voljan ustupiti taj nož kraljevskoj porodici jer smatra da je on dio obiteljskog

94

71 - 105 VDG JAHRBUCH 2007

tradicionalnog inventara, a od naknade za taj nož obnovio bi spomenik na Dragutinovom grobu. Isto tako nudi svoje zapise o razgovorima s pok. Dragutinom, za koje smatra da mogu biti interesantni za snimanje dokumentarnog filma o Dragutinu. Naravno, za njegov honorar bi također uložio u uređenje groba. Nadalje fra Augustin zapisuje, da je u posjedu i Dragutinovog "nadžaka", za koji smatra da je ga Dragutin donesao iz Konga i ukoliko nije djelo afrički kovača, da bi mogao biti španjolskih ili portugalskih kovača. Istina, i kovači Kreševa kuju "nadžake", ali se ovaj umnogome razlikuje od njihovih.

Iz zapisa još je vidljivo, da je Dragutin umro 13. lipnja, da ima saznanja da se Hedviga preselila u Austriju 1944. godine, nema saznanja dali je živa u Austriji. Isto tako da je dio Dragutinovih dnevnika dala prije toga njegovim nećacima. Prema tom postoji mogućnost da se dnevnici ili zapisi 1911.- 1915. još negdje nalaze?

- Antun Ban i njegova supruga te kćer Katica Kopic, rođ. Ban (Kod njih je stanovao u Kreševu). Za Katicu Dragutin je smatrao da je najbolja domaćica u Kreševu, da izvrsno kuha i svi njegovi goste koji su obitavali ručku odavali su pohvale kuharici.

Gvardijani franjevačkog samostana

- Dr. Danijel Ban (1916.), poslije župnik u Kiseljaku.
- fra Lovro Miočević, gvardijan.

Čapljina

- Dr. Dončević, natporučnik, rodom Osječanin. U civilu bio doktor prava,

dodijeljen Pravnom odjelu Hrv. šted. u Zagrebu. Bio pri ruci Dragutinu kako oko prijevoza - kola i zaprega, tako i smještaja i hrane u vojnoj menzi, što je za one prilike mnogo značilo. Njegov sin Zvonimir bio 1944. godine u Čaglinu zapovjednik VI. Bojne. Po padu Čaglina njega i njegovu trudnu suprugu likvidirali partizani.

Pale

- Don Ivo Kristić.

Prijedor

- Milica Bathory s obitelji Kolodvor.

95

VDG JAHRBUCH 2007 71 - 105

D. Lerman, gđa Mazl

i fra A. Kristić u Kreševu

Fojnica

- Dr. Babić, sudac. Dolazio uredovati u Kreševu i rado se družio s Dragutinom.

Posebno ga zainteresirale "Arkane". Donosio Dragutinu knjige za čitanje: Renana, Strindberga i Lhotija. Poslije bio kotarski sudac u Kreševu.

- Natporučnik Hugo Thumser, rudarski inženjer.

Beč

- Jos. Rosenberger, Wien IV. Schwarzenbergplatz 12. On mu je zadnje dvije godine financirao istraživanja oko Kreševa, kao i nalazišta boksita i mangana u Hercegovini.

- Dir. Plowitz.

- Kanižech, krojač Carlin.

Budimpešta

- Alfred.

Nizozemska

- g. Carstens, stari prijatelj, Oosterbeck.

- g. Kirchman.

Irska

- Sir Roger Casement, irski vođa, prijatelj iz mladih dana u Kongu. Roger je jedna od najzanimljivijih ličnosti irske oslobodilačke borbe. U svojoj pedesetoj godini postao je revolucionarni borac za irsko oslobođenje od Engleske. Godine 1913. napustio je englesku diplomatsku službu, a početkom srpnja 1914. otišao u Ameriku da među južno-irskim revolucionarima nabavi oružje. Kad je iz novina saznao da je engleski parlament prihvatio zakon poznat pod imenom "Home rule", ali da je imao stupiti na snagu poslije Prvog svjetskog rata, napisao je članak 5. listopada 1914. godine u dublinskom dnevniku "Irish Independent" nazvavši odgodu "Home rula" sudbonosnim čekom koji dospijeva nakon smrti. Pripremao je uskrсну revoluciju 1916. koja je bila izdajstvom otkrivena. Na veliki petak 21. travnja bio je uhapšen iako nepoznat, on se junački predstavio engleskoj policiji na njeno zaprepaštenje. "Ja sam Sir Roger Casement". Potajno ga prebaciše iz Irske u London, gdje ga osudiše 29. lipnja 1916. na smrt vješanjem i u tamnici Sentonville svezaše mu Englezi 3. kolovoza iste godine konop oko vrata.

Carlo će zapisati u svoj kreševski dnevnik 18. srpnja 1916.:

"Hedviga mi je poslala "Münchener Neueste Nachrichten" u kojima je opisan obrambeni govor Sir Rogera Casementa, na smrt osuđenog irskog vođe, a mojeg prijatelja iz mladih, u Congu sprovedenih dana. Zadnji krat smo se susreli pred jedno 15 god. u Bruselju".

30. srpnja 1916.:

"Silno sam potresen u duši poradi vijesti, da će mojeg znanca iz mojeg Congo života Sir Rogera Casementu, irskog rodoljuba, u Londonu vješati."

96

71 - 105 VDG JAHRBUCH 2007

4. kolovoza 1916.:

"Novine pišu, da se je sv. otac Papa za Sir Rogera Casementu vodju irskog naroda, a prijatelja mojega zauzeo, da ga Englezi, koji ga radi izdajstva na smrt osudiše, ne smaknu. Nadam se, da će mu i ta kušnja prištedjena biti. Pomozi mu, o Bože!"

Ali sve je bilo uzalud, Lerman zapisuje odmah idući dan 5. kolovoza 1916.:

"Otvoriv N. Wiener Tagblatt" uočim da je Sir Roger Casement smaknut! I svoj život

žrtvovao je svojoj Irskoj! Uspomena ostati će u irskom narodu kao što živi uspomena na Zrinske i Frankopane međ Hrvatima. Siguran sam da je Sir Roger ponosno život svoj domovini žrtvovao! Slava mu!"

Paris

- Lefevre.

Zürich

- Milhofer.

Bruxelles (Brussel) Belgija

- Leonce Badrihaye, supruga bivšeg direktora osoblja u Ministarstvu kolonija. Suprug je bio dobar Dragutinov znanac, koji mu se uvijek nalazio pri ruci. Umro veljače 1918. godine.

Beograd

- Zlatko Bendeković, Kneza Dobruca 50, Traverza.

- Dr. Dragan Damić, tajnik skupštine.

- Benko Juhn.

- Ehrenhöfer.

Zemun

- Ivan Šulc, sin požeškog ravnajućeg učitelja Ivana i Reze r. Kaufman. Protonotar, župnik i biskup. Rođen 20. lipnja 1871. u Požegi. Kao mladić otišao u franjevački red, gdje je 11. veljače 1894. godine zaređen za svećenika - o. Virgil. Najprije službovao u Požegi, a potom bio župnik u Erdeviku. Poslije toga bio kanonik i biskup u Zemunu. Dok je bio u Erdeviku kod njega dolazile sestre Dragutinove Riza i Draga. Pisao Dragutinu u Kreševo i slao mu vino. Umro 1944. godine.

Skopje

- Marijana Strelec, Stojana Novakovića 7.

Bosansko Grahovo

- Marijana Majstorović, Grkovci - Crni Lug.

Sombor

- Nikola Maširević, umirovljeni sudac.

97

VDG JAHRBUCH 2007 71 - 105

5. Navodi

Dragutin Lerman:

Poruka hrvatskom narodu 14. siječnja 1904. (Narodna obrana)

... "Napustimo jednom stari onaj grijeh, da smatramo patriote samo one, koji su slijepo "naše stranke", već birajmo zrno po zrno dobra i s lijeva i s desna u korist same stvari, skupimo sve dobre i poštene ljude, sve i najmanje sile, nu nikada, da svi budu samo stafaža, slave i časti pojedinaca. Prestanimo jednom grditi i sumljčiti danas ovog sutra onog, jer upravo tim osvadama rušimo povjerenje samoga naroda, koji gubi svaki pravac, jer u kog danas vjeruje i koga još večeras hvali, toga mu se nalaže u jutro grditi i proklinjati. Ne zaboravimo, da gdje je svjetla, tu je i sjene."

Julije Kempf (Požega, 25 siječnja 1864. - 8. lipnja 1934. godine)

prosvjetno-kulturni i društveni djelatnik. Osnovnu školu i šest razreda gimnazije polazio je u Požegi, a Učiteljsku školu u Zagrebu. Radio je kao učitelj u Novom Vinodolskom, a zatim kao učitelj i ravnatelj Dječjačke pučke škole u Požegi i od 1917. do 1925. godine kao županijski školski nadzornik. Poslije toga bio je i načelnik Požege od 1925. do 1929. 1925. godine osnovao je i Gradski muzej Požega i bio mu direktor do 1934. godine. Aktivan u nizu društvenih organizacija (DVD-u, Hrvat. pjevačkog društva "Vijenac", Planinarskog društva Požega i dr.). U svom kapitalnom djelu: Požega, zemljopisne bilješke i prilozi za povijest slob. kralj. grada Požege i požeške županije, Požega 1910. godine, posvetio je Dragutinu dvije stranice velikog formata knjige s fotografijom. Bili su i u Kumstvu, jer je Julijev otac Ferdinand bio krsni kum Dragutinu. Julije se Dragutinom dopisivao i u Afriku i uredio njegova pisma i dnevnike. Ostaje upitno zašto mu nije pisao u Kreševo?

Zlata Kolarić-Kišur, rođena Hadžija (Slav. Brod, 29. listopada 1894. -

Zagreb 1990. godine), književnica. Višu djevojačku i Žensku stručnu školu završila je u Požegi, u kojoj provodi najranije djetinstvo i mladost pa je Požegu zavojljela kao

svoj rodni grad i posvetila joj neke svoje pjesme i priče. Od 1933. godine bavi se isključivo književnim radom. No za ovu priliku interesantan je njezin Pogovor za Dragutinove Kreševske dnevnik - ČOVJEK KOJI JE VJEROVAO U SVOJU SREĆU. U njemu će zapisati: "Mnogi će se s pravom upitati odkud je meni poznato ono o čemu još do sada (13. svibnja 1986.) nije pisano. Poznato mi je zato, što sam danas možda još jedina osoba koja ga je ne samo osobno poznavala, nego bila čvrsto prijateljski vezana s njim, a naročito s njegovom suprugom Hedvigom. Govoriti ću o njemu onako kako sam ga doživjela u domu svojih roditelja, kao i u njegovom vlastitom domu, u kojem sam mnogo boravila u mladim danima". I stvarno, Zlata je to tako izvrsno opisala, da se njezin tekst na 42 stranice može, kako se to obično kaže, na "dušak" pročitati. Ništa suvišnog, ništa pretjerivanja, objektivno, prava poslastica, a i uvažava povijesne i stvarne činjenice. Po meni najbolji pogovor i recenzija, koji sam o njemu pročitao.

98

71 - 105 VDG JAHRBUCH 2007

Drago Trošelj Našice

Planinarsko promišljanje o Dragutinu Lermanu

"Ipak, još 1986. godine neki slavonski planinari na prijedlog novinara i samozatajnog planinara - romantičara Ivana Jakovine, uočise duhovnu snagu, vrijednost i planinarsku privlačnost D. Lermana, te je 1988. godine ustanovljeno vrlo vrijedno planinarsko priznanje "D. Lerman" u obliku brončane medalje s likom tog izuzetnog Požežanina. Prilikom odlučivanja o dobitniku priznanja primjenjuju se pravila da to bude planinarsko društvo ili pojedinac, dakle oni koji su postigli izuzetne uspjehe u osvajanju planinarskih vrhova ili upoznavanju prirodnih znamenitosti drugih zemalja. tako je uspomena na značaj D. Lermana počela živjeti ne samo u okviru rodnog mu grada i voljene domovine, već u europskim razmjerima." To priznanje dodjeljuje se jednom godišnje i do sada su ga primili: I. Vučak, M. Lay, Slavonska ekspedicija "KAVKAZ 90", K. Hornung, D. Trošelj. Iz zapisa:

3. siječnja 1916. godine Carlo namjestio u strojnoj kovačnici u Kreševu Miju, sina pokojnog Nike Barišića u kovačku nauku, po dobroti g. Lauka, koji je carlu za volju dijete na tri godine u nauk uzeo uz uvjet da će dečko dnevno 1 kuku dobivati i tako zaslugom moći majku i sestru uzdržavati.

28. travnja 1916.

Danas je 19. godina da sam se sa Hedvigom vjenčao! Bože, što je postalo iz svih onih namjera i nakana plemenitih, što je postalo iz onog lijepog dana, iz nezaboravnih časova, iz onih ushita, iz poljubaca, iz ljubavi naše? Debacle! Sami smo krivi! Najviše sam ja kriv, jer nisam shvatio život kao što ga čovjek shvatiti mora. Trpimo dakle, da ga, pogonjeni bolju, bolje shvaćamo.

31. ožujka 1917. godine

Carlo zapisuje: "... moje su brige sada relativne, jer imam preko 1100 K u novcu, a stim mogu barem 4 mjeseca živiti".

08. svibnja 1917. godine

Carlo zapisuje: "Nabavio sam si 1000 komada maraka što ih je izdala pošt. uprava u proslavu Nedjelje za siročad. Možda će te marke u cijeni poskočiti.

13. svibnja 1917. godine

Posjeti Kreševo i rudare g. Solomunović, vođa bos. socijalista, po struci krojač.

Bio na objedu kod Carla.

21. svibnja 1917. godine Carlo bio kum novorođenčetu Vinku Franje Miloševića.

99

VDG JAHRBUCH 2007 71 - 105

6. Zaključak

Iz kronoloških podataka vidljivo je kolika je velika bila obitelj Lermanovih, ali isto tako koliko je zbog svoje plemenitosti i dobrih vrlina Carlo imao prijatelja. I to ne samo kada mu je dobro išlo, već i onda kada ga je napustila "sreća". Njegov urođeni smisao za stalna istraživanja, ustrajnost i pedantnost u radu morala su rezultirati uvijek novim poznanstvima i prijateljstvima. I kada je bio na "dnu" nije očajavao, vjerovao je i u Božju dobrotu, i ono malo s čim je raspolagao, velikodušno je dijelio. Kumovao djeci, slao darove rodbini, prijateljima. Zadnjih godina, kada mu je malo "krenulo" obnavlja garderobu iz Beča, tovi smok, nabavlja 20 butelja

šampanjca i čuva ih u podrumu - da se nađu - ako se posreći iskop za proslavu, odlazi sestri Dragi u Vukovar. Nada se pomirenju sa suprugom Hedvigom. No iscrpni rad, stalna putovanja nisu bila u skladu sa njegovim zdravstvenim stanjem. Unatoč ratnim prilikama ili bolje reći neprilikama, on neumorno, dio po dio svog istraživačkog rada, ili bolje rečeno, sebe ugrađuje u to bolje sutra, stvarajući podlogu za obnavljanje vađenja ruda i razvoj gospodarstva. Kamo li sreće da je Požega imala više takovih. Iako su prilike za život bile daleko bolje u rodnom gradu nego u Kreševu, nemamo takovih primjera. Ishođenja koncesija, kupnjom maraka, nabavom garderobe, snivao je o boljem sutra. Neumitna smrt sve je prekinula. Ali ostala su zapisana njegova istraživanja, koja mogu poslužiti kao putokaz mnogima, kada se nađu u naizgled bezizlaznoj situaciji. I na kraju, da nije radio što je radio, njegovi zapisi u dnevnicima dokazuju, da je mogao živjeti i od pisanja, što je potvrdila i Zlata Kolarić Kišur.

Odlazak u Afriku svakako potvrđuje prije svega jedan poduzetan duh, a ne pustolovinu ili mladenačku lakoumnost. Tu on dokazuje i svoje instinktivno čovjekoljublje, jer on nije shvaćao i obavljao svoj rad i misiju kao kolonijalni ugnjetač, nego kao humani prosvjetitelj.

U domovini je želio svom rodnom gradu i domovini dobro. Ali zato što sve nije ispalo po planu, ne možemo mu prišiti druge atribute koji tu ne pripadaju. U Kreševu on je u samoći imao vremena o svemu promišljati. Svoja razmišljanja zapisao je u dnevnik bez ikakvih izmjena. Da je bilo više vremena i druge prilike,

100

71 - 105 VDG JAHRBUCH 2007

Polaganje cvijeća na grob D. Lermana 2005.

svakako bi epilog bio drugačiji. Ovako nam ostaju poznate činjenice, ali i nama za razmišljanje. Prilikom obilježavanja njegove godišnjice smrti u Kreševu 2005. godine uvjerio sam se s koliko pažnje i ljubavi govore o njemu bilo u franjevačkom samostanu, bilo strukture mjesta. A kome ne bi godila tolika pažnja i priznanja? Osnovna škola u Brestovcu požeškom, smještena u zgradi ranije vlasništvo Reintera i Zmaića, naravno u dvorištu sada izgrađena nova, nosi ime Dragutina Lermana.

Riječi koje je koristio Lerman:

- * vidimirao putovnicu
- * Arcani disciplina (nauka o tajni)=vjerske tajne, molitve, dogme, obredi koji se u starokršćansko doba nisu povjeravali nekrštenima.
- * "ozet" za kupke
- * mlivo=meljava žitarica
- * topogledne vijesti=
- * montanista=rudarski stručnjak
- * Haspel=dizalica, čekrk
- * Bruderlak=
- * džebane(tur.)=streljivo, vjerojatno eksploziv
- * superarbitraciji=natpregled, liječnički pregled vojnika pred višom komisijom
- * Geveir=okvir rudarskog okna
- * dernek=
- * Messe="blagovaonica, menza
- * Rechenexemple=računska radnja, računica
- * sandžija=žiganje u tijelu, probadi
- * obersteiger=nadrudar, rudarski nadzornik
- * Realgar=crveni arsenov sulfid
- * aliquando=napokon već jednom
- * Ausbiss=izdanak (rude)
- * Überziber=Ogrtač
- * Auflösung=rastvaranje, raslojavanje
- * Doppelspat=Islandski kristal
- * Die Lagerstätten=ležište ruda
- * malheur=nesreća, nepravilika, nezgoda
- * kondolirati=izraziti sućut, saučešće
- * Streifen=traka, pruga, crta

*debacle=poraz, propast, slom

*Bruderlak=

*štafaža(franc.-staffage)=sporedni ukras

*refutacija(lat.-refutare)=pobijati dio govora, opovrgavanje, obaranje protivne tvrdnje

101

VDG JAHRBUCH 2007 71 - 105

Izvori:

Izvodi i MKR i MKU

Gradski Muzej Požega, po potvrdi ur. br. 204-1/07., od 22. 05. 2007.

a) Preslike dokumenata:

1. Testimonium baptisimi - izvadak iz Knjige krštenih (Fa 203b/24)
2. Izvadak iz zemljišne knjige - Posjedovni list kuće obitelji Lerman od 1898. do 1948. (Fa 203b/23)
3. Prijepis "Zadnja volja moja", oporuke Dragutina Lermana, 21. 04. 1916. (Inv. broj K 2289)
4. Bilješke dr. Đure Kuntarića o vezi Dragutina Lermana i sir Rogera Cesementa (Ul. broj 65,35)
5. Izvod iz matične knjige vjenčanih Dragutina Lermana i Hedvige Reiner (Fa 203b/32-1)
6. Bilješka o kumovima i roditeljima Dragutina Lermana i Hedvige Reiner (Fa 203b/32-2)
7. Osmrtnica Đure Lermana (Fa 203b/30)
8. Osmrtnica Marije Lerman rođene Jäger (Fa 203b/31)
9. Presnimak tri pisma Dragutina Lermana iz doba školovanja u Slav. Brodu (Fa 203/19, 22, 23)
10. Koverta s adresom i titulama Josipa Lermana u Zagrebu

b) Fotografije u digitalnom obliku:

11. Dragutin Lerman, poč. 20. st. (KH 1020, inv. br. 2663.)
12. Hedviga Lerman, supruga D. Lermana (E 975)
13. Hedviga Lerman (E 979)
14. Josip Lerman, stric D. Lermana (E976)
15. Supruga Josipa Lermana (E977)
16. Ana Kelčec, rođ. Lerman, sestra D. Lermana sa suprugom Vinkom (E 983)
17. Ana Kelčec, rođ. Lerman (E 984)
18. Dragica Haiman, rođ. Lerman, sestra D. Lermana sa sup. Ognjenom (E 982)
19. Ivan Lerman, brat D. Lermana sa suprugom Ričikom (E 985)
20. Dragica i Terezija Lerman, sestre D. Lermana (E981)
21. Antun Lerman, brat D. Lermana (E 986)
22. D. Lerman, gđa Mazl i fra Kristić u Kreševu (E 990)
23. Olga i Agata Reiner, sestre Hedvige Lerman (E 980)
24. Na vodopadima Jankovca (E 978)
25. Učenice VIII. razreda Djevojačke škole 1897.g. (E 989)
26. Agata Reiner, udana Zmaić, sestra Hedvige Lerman (E 988)

102

71 - 105 VDG JAHRBUCH 2007

27. Rodna kuća Dragutina Lermana (KH 1019, inv. br. 2666)
28. Dragutin Lerman 1885.g. (KH 1019, inv. br. 2662)
29. Razglednica Požega, Alagovićeve ulica 1911.g. (KH 1433/VII-1)
30. Razglednica vinogorje Kapavac (Fa 182/35)
31. Ekspedicija "Becker", Kongo (E247, inv. b. 2679)
32. Dragutin i hedviga Lerman (KH 1022, inv. b. 2665)
33. Majdan - ulaz u rov (inv. br. 475 a)
34. Majdan - ulaz u rov (inv. br. 475 b)
35. Lermanov grob u Kreševu (KH 1026, inv. br. 2680)
36. Lermanov grob u Kreševu (inv. br. 473)

c) Dokumenti u digitalnom obliku

37. Svjedodžba o tkalačkom zanatu Đure Lermana (oca D. Lermana) 1852.g. (E 991)
38. Putna knjižica Đure Lermana (E 992)

39. Obrtnica Đure Lermana (E 993)
40. Imenovanje Dragutina Lermana kao generalnog povjerenika 1. 6. 1896.g. (Fa 203b/8)
41. Imenovanje Dragutina Lermana vitezom kraljevskog lavovskog reda 25. 5. 1894.g. (Fa 203b/6)
42. Preimenovanje D. Lermana sa povjerenika distrikta 1. klase na zapovjednika distrikta Kwango Oriental (Fa 203b/7)
43. Imenovanje D. Lermana 28.9.1896.g. (FA 203b/10)
44. Izvještaj D. Lermana o izvršenju ekspedicije na jugu Konga (Fa 203b/11)
- Povijesni arhiv Požega
- Johann Nepomuk Schol: Pisani životopis (1859.- 1906.)
- Fra Augustin Kristić (1892.- 1960.): Zapisi o D. Lermanu u rukopisu.
- 103
- VDG JAHRBUCH 2007 71 - 105

Literatura:

- Spomenica o 30. g. postojanju DVD Požega, Požega 1905.
  - Julije Kempf: Požega, Požega 1910.
  - Augustin Kristić: Lovački nož princa Alberta, Jugoslavenski list Sarajevo 1933.-1934.
  - Spomenica Požeške kolegije, Dobra štampa Požega 1935.
  - Hans Kühn: Die Besiedlung von Kula un Poreč 1785.- 1787. Zagreb 1936.
  - Dragutin Lerman: Listovi iz Afrike, Požeški zbornik MHP Požega, Požega 1961.
  - ENCIKLOPEDIJA LGZ ZAGREB, Zagreb 1968.
  - Turistički vodič Požega: Lermanova zbirka, Požega 1968.
  - Zlata Kolarić-Kišur: Tko me je vodio u prašume Konga, Požeški zbornik, Požega 1974.
  - Ivan Filipović - učitelj učitelja, PKZ Zagreb 1974.
  - Dubravko Jelčić: Dragutin Lerman, VALLIS AUREA NZMH Zagreb, Zagreb 1977.
  - POŽEŠKI LEKSIKON POŽEGA 1977.
  - Ljuboslav Kuntarić: Povijest jednoga vinograda, Požega 1982.
  - Aleksandra Lazarević: Iz života D. Lermana, Vjesnik MPK Požega, Požega 1986.
  - Matija Perak: Život na vjetrometinama, Zagreb 1992.
  - Matko Peić: Pogovor - Dragutin Lerman, Požega 1995.
  - Mira Kolar: Požeško bankarstvo do kraja Drugog svjet. rata ZLATNA DOLINA Požega 1996.
  - Dragutin Lerman: Kreševski dnevnici 1916.-1918. Znanje Zagreb, Zagreb 1992.
  - Tomislav Wittenberg: Groblja Požeške Doline, Bolta d.o.o. Požega 1996.
  - Drago Trošelj: Planinarsko promišljanje o D. Lermanu, ZLATNA DOLINA POŽEGA, 1996.
  - Hrvatski zemljopis: Znameniti Požežani, Zagreb 1997.
  - Tomislav Wittenberg i dr. BO Rudina, Bolta d.o.o. Požega 1997.
  - Tomislav Wittenberg: Puvarija, Bolta d.o.o. Požega, Bačur 1998.
  - Katalog GMP: Glazbeni život Požege - M. Šperanda - Vijenac Požega, Požega 1998.
  - Katalog GMP: 75. godina GM Požega, Požega 1999.
  - Ivica Vidmar: Požeški mozaik, MHP, Požega 1999.
  - Katalog GMP: Stare obitelji Požege i okolice, Požega 2001.
  - Katalog GMP: Požega u Europi - D. Matoković: D. Lerman, Požega 2001.
- 104
- 71 - 105 VDG JAHRBUCH 2007
- Mira Kolar Dimitrijević: Skrivene biografije nekih Nijemaca i Austrijanaca u Hrvatskoj 19. i 20. stoljeća, VDG Njemačka narodnosna zajednica ZUPŠ u Hrvatskoj Osijek, Osijek 2001.

- Mira Kolar: Nikola Žic u Požegi i Daruvaru od 1920.-1932. ZLATNA DOLINA POŽEGA, 2001.
- Tomislav Wittenberg: Sesvetački kraj u srcu Poljadije, Udruga Bolta Požega 2002.
- Mira Kolar: Poruka D. Lermana Hrvatskom narodu iz 1904. ZD Požega 2002.
- Katalog GMP: 120 g. HKUD Vijenac Požega, Požega 2002.
- Tomislav Wittenberg: JAHRBUCH VDG Osijek 2002.- 2007.
- Katalog GMP: Požeški književnici i njihova djela, Požega 2003.
- Katalog GMP: Zastave - povijesne zbirke - HPD Vijenac Požega, Požega 2003.
- Tomislav Wittenberg: 100 godina DVD Ruševo, Ruševo 2003.
- Snježana Paušek-Badždar: Obitelj Thaller u hrvatskoj znanosti i kulturi 18. i 19. stoljeća, VDG JARBUCH - Godišnjak NJ N Z Osijek 2003.
- Franjo pl. Ciraki: Bilješke 1903.- 1912. Požega 2004.
- Željko Muljević: Posljednje godine života Lermana i Tragom Lermana, Slavonac Požega 2005.
- KREŠEVO - Turističko - gospodarski vodič, Kreševo 2005.
- Ljetopis Lepenička dolina: Lermanovim stopama do rijetkih minerala, Kiseljak 2005.
- Ivan Sokolić: Veliki vinogradarsko vinarski leksikom, Novi Vinodolski 2006.
- Hrvoje Kusik: Pustolovni život Dragutina Lermana, Pož. pučki kalendar 2006. i 2007.

105

VDG JAHRBUCH 2007 71 - 105

Ludwig BAUER, književnik, Zagreb
dr. sc. Lidija DUJIĆ, Zagreb